

Arıkuyusu/Kuşak (Gülнар) Ağzı

The Dialect of Gülнар (Arıkuyusu/Kuşak)

Ali CİN*

Özet: Türkiye’de yapılmış olan ilk ağız çalışmalarından birisi, Cumhuriyetten sonra 1932 yılında Atatürk’ün himayesinde başlatılan halk ağızından söz derleme faaliyetidir. Bu ilk çalışma iki yıl sürmüş ve bu çalışmanın sonucunda altı ciltlik *Söz Derleme Dergisi* yayımlanmıştır. İkinci derleme faaliyeti de 1952-1959 yılları arasında yapılmış ve daha sonra her iki derlemenin sonunda elde edilen sonuçlar, 12 cilt halinde *Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* adıyla yayımlanmıştır. Ağız çalışmalarında dünden bugüne çok mesafe katedilmiş, bu alanda çok değerli çalışmalar hazırlanmıştır. Teknolojinin sunduğu yeni imkânlarla bu alandaki çalışmalara yenileri eklenmeye devam etmektedir. Bu çalışmada Mersin’in Gülнар İlçesi, Arıkuyusu (Kuşak) Köyü’nde konuşulan yerel ağızdan derlenen bazı metinler ve yine ağızdan derlenen bazı kelimeler sunulacaktır.

Anahtar sözcükler: Ağız, Gülнар Ağızı, Arıkuyusu Köyü, Derleme

Abstract: One of the first studies related to the dialects studied in Turkey was activity concerning the public dialects compilation launched under the auspices of Atatürk after the proclamation of the Republic in 1932. As a result of this two-year study the *Söz Derleme Dergisi* was published consisting of six volumes. The second compilation of studies carried out between 1952-1959 and later as a result of each review has been published in 12 volumes under the name *Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. The dialects studied cover the distance from the past to present and also thanks to technology new ones have been added to these ongoing studies. In this study, we have compiled some texts from the village of Arıkuyusu of the Gülнар district of Mersin and the local dialect words still in use today are discussed.

Keywords: Dialect, Dialect of Gülнар, village of Arıkuyusu, compilation

Ağızların, bölgesel ve yerel kullanımları bünyesinde güçlü bir biçimde bulundurmasından dolayı, ölçünlü dilden farklı olan birçok yönü bulunmaktadır. Özellikle ölçünlü dilin birleştirici ve tekleştirici özelliği ile bölgesel ağızların bir potada toplandığı görülür. Yerel ağızlar, kuşaktan kuşağa sözlü gelenek içerisinde sağlam bir biçimde aktarılırken son yıllarda, modernleşmenin ve küreselleşmenin paralelinde kuşaklar arası iletişimin zayıflamaya başladığı görülmektedir.

Söz konusu çalışmamızda Mersin’in Gülнар İlçesi, Arıkuyusu (Kuşak) Köyü ve çevresinde konuşulan yerel ağızdan derlenen bazı metinler ve yine ağızdan derlenen bazı kelimeler sunulacaktır.

Gülнар, Mersin merkezine 150 kilometre uzaklıkta bulunan, geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan, denizden yaklaşık 1000 metre yükseklikte bulunan, karasal iklimin hüküm sürdüğü Anadolu’nun benzer ilçelerinden biridir. Arıkuyusu (Kuşak) Köyü Gülнар’a yaklaşık 20 kilometre mesafede bulunan bir dağ köyüdür. Köyün nüfusu, arazinin tarıma uygun olmaması ve ekonomik şartlar sebebiyle artmayıp tam aksine her geçen gün azalmaktadır. Gülнар ve çevresine,

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, alicin@akdeniz.edu.tr

Anadolu'nun Türkleşmesi zamanında Yörük (Türkmen) boyları yerleşmiştir.

Gülнар ve çevresi ağızları, Anadolu ağızlarının ses, şekil ve söz dizimi özelliklerine göre yapılan gruplandırmada Batı Grubu Ağızları içerisinde yer alır (Karahan, 1996, 2). Bugün bölgede konuşulan ağız Yörük ağızıdır.

DERLENEN METİNLER

ĠADER

Bu hikâye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup Arıkuyusu Köyü'nde evlenip Arıkuyusu Köyü'nde vefat eden Emine Uslu'dan 1988 yılında derlenmiştir.

Bi pâdişân bi ölu var_ımuş evlenmez_ imiş.

- Ölüm fel'ânın ğızını isteyeyim mi? Fel'ân pâdişân ğızını isteyeyim neden evlenmeñ?

- Buba nebileyin pâdişâ olmuş ya, kökü neydi dibi neydi ne bileyiñ. öle dèyi dèyi gezer_ imiş. Gezerken bi gün bi yere gètmiş, bi yerde bi çöpçatan, derenin kenarna oturmuş, bi desde çöp var_ ımuş yanında, çöpü birbirine duğdurmuş dutmayan çöpü atar_ ımuş hora, bi tahı alırımış. Birbirini dutar_ isa suya bi atar_ ımuş göprüden aşşa çatılı gèder_ imiş çöp. Hôle göprüden yakın üst tarafına oturmuş, buna pâdişân ölu rasgâlmış.

- Dede (ağdan inmiş gâlmış) ne atañ sen? demiş.

- Ġader yazarıñ ölüm demiş.

- Bire dede, çöpü birbirine duğdurup da suya atıvermē- Ē baña emir.

- Bu dağılıp da geçenner neci?- Hunnar birbiriyne evlenecek ayrılacak, emme hôle düz gedenner ömür boyu birbiriyne sürecekler.

- Baña kimi yazdıñ? demiş, baña da yazdıñ mı?

- Yazdım.

- Kimi yazdıñ?

- Fel'ân memleketde bi sıyırtmaç var demiş, on_ beş günnük bi ğızı var demiş, onu yazdım saña.

- Amanıñ nedeñ sen dede? Sen Müslüman dëlmiñ? Ben ğırķbeş yaşındeyin beni bubam eve-rece_ olur, ben ğız bëndim yok, ben onu nâl bekleyip_ alacāñ.

- Bekleyip_ alacaşsıñ.

ne ğader mi yazılır?

Bu geri döner. Bu herif baña on_ beş günnük çocū yazıp da beni ne zaman beklēcek, ğırķbeş yaşındeyin zâten. Dutar boççaya bi altun bālar alır geder. Atın hēbesini endirir. O ora bi sabah vakıtda varır. Anası inek sâ gètmiş herif sıyırtmaç ya, herif kimin inēni sürecēse ğadın onnarı sâverirmiş. Anası inek sâ gètmiş herif de sālķ sığırları toplamaya gètmiş. Bi köpekleri var_ ımuş hav hav edivermiş ona, herif ğılıcı hôle bi ğomuş öldürmüş, girmiş içeri uyuyup yatır. On_ beş günnük sabı güççük, bi sillingaç ğurmuş çadırın içine ğadın (fakır ğadın nōlcaķ) başucuna altunnu boççayı ğoymuş. Bunu öñ yanından kesivermiş ğıyadaķ çırmiş. Sen çıra dur demiş ata binmiş ğaşmış. Megērsem insan art yanından kesilince ölür_ ümüş. Adam boāzından kesilince art damarından kesmeyince çocuk ölmemiş. Hindi çocuk çırınca gâlmış bunnar. Anası çocuk neden çirdi dèyi gâliivermiş_ imiş, şip şip salıncağın altına ğan damlar, çocuk kesilmiş hemen sētmiş.

- Ü!fen! gâl gâl.

- Nōlduñ ğız?

- Gâl hele başımızda bi iş var.

Gâldiyise çocūn boāzı kesili. Art yanı durur, çocūn gözü mildir mildir baķar. Amanın bunu ğavışdırıllar. Baķallar başucunda bi boçça altun durur. Herif cınna alır, cebine ğattıysa da çıkıla-dıysa da alır. Seyidir cerrā...

- Ardından kesseydi, bu adam budaleyimiş, ölüdü ossat. Önünden kesince ölmemiş der.

Hemen buğu gaviştirir, diker éyi eder. Buğu ondan keyri bunnar buğu böydüller. Herif o altunun gerisini alır. Sıyırtmaçlıktan çıkar, bi şere varır. Ora bi elemet ev yaptırır. (Altılı üstülü, hindiki gibi) oraya oturur. Ortanca konağın birinde gız güneşe geryafı gor geryaf işler orda. Başında güzel bi saç var_ımış. Bu atna binip geçip gederimiş (gız hôle edivermiş) ora bayılıvermiş düşmüş, herif geri dönmüş bubasıgile varmış.

- Buba!

- Hı

- Bizim evin öñüne atdan bi adam düşdü.

Bakmışlar gümüş gibi bi delanlı. Bu sef bunu galdırılar. Ordan bi doğtur çırılar.

- Gäl bu adam bi güzel görmüş bayılmış demiş. İnne yapmış. Bekleşillerkene gözünü açmış, gönâ bakar_ımış, orda gız yok bu sef.

- Ölüm saña nöldü?

- Ben burda bi güzel gördüm bayıldım. Ben o güzeli alacāğ demiş.

- Sen kimiğ ölusun? demiş

- Fel'án pādışahın öluuy.

- Pādışā istedi de ben gızımı vermemiyim? Vereyiğ öleyse.

- Gêt bubañdan izin al gäl emme demiş. Gêtmiş bu.

- Buba!

- Fel'án memleketde bi gız gördüm onu bitireceksiğ baña.

- Ė bunca gözelleri görpüden de geçirdim de bēnmediñidi onu näl bēdiñ? Demiş.

- Bôle bôle oldu.

- Gedelim isteyelim.

- Gälmişler istemişler, vermişler vermez olur mu? Bunu gırk gece dūn edeller alılar varılar.

Ğızı endiriller atdan. İçeri alılar bunnar, içeri girerkene güne bakmış ikinci vağti gün, bi abdest almā başlamış namaz gılacak, dülbenti geri atınca bi çizgi var.

- Bu neci gız? demiş.

- Neci olacak demiş evvel beni bi pādışā ölu kesmiş başucuma bi boçça altun goyivermiş demiş bubam da altunun bisēliyle beni éyi eğdirmiş cerrā vermiş. O altunun gerisiyne de getirdi de bu gönâ yaptı bura demiş. Herif tırpada düşmüş. Gälin sētmiş.

- Amanın yürē düştü.

- Nere düşdü gız?

- İşde taha hora düşdü. Gälmişler bayılıp yatır.

- Buña nöldü?

- Buba bôle bôle dedi ben de bôle dediydim adam bayıldı, düşdü demiş.

Sētmişler ayıldacak adam getirmişler. Ayıkmiş.

- Nöldü ölüm saña?

- Nölacak buba demiş ben bi asılığ yapmışıñ, bu asılı ben demiş üstümden def_etmeyince bu gälinne olmağ demiş.

- Ölüm ne asılığ yaptıñ? Sôle.

- Ben bôle bôle eğdimdim demiş. Şimdi demiş ben gäliniñ boynundā çizgiyi görünce, sorunca deyiverdi.

- Ben çok asılığ yaptım buba demiş, bu näl_olacak buba?

- Ölüm onu Allah saña yazmış bi kere yazmış.

- Buba ben bunu gârdeşlē gâbul_edeceğ demiş, ben bunu gâtiyen gâbul_edemem demiş.

- Yō yavrım demiş.

- Buba yalıñız bişē deyiverceğ demiş.

- Deyiver bakalım.

- Ben gırkbeş yaşındeyken ava gêtdim_idi. Dere kenarında bi dede, bi görpünün üstüne oturmuş. Yanda bi deste çöp var demiş. Onu çatar hôle atınca kimisi suya inerken ayrılıverir demiş.

kimisi bi arada göprüden aşşā geçer demiş. Bunu sordum demiş.

Hu ayrılıverecekler aldī ğadından ayrılannar dedi. Olacağ ğayri Allān ğader eṭdī şe. Emme sonunda da ğaderi var. Ayrılcağ onun_ üçün ayrılır. Ora atdīm çöp. Bitişik gedenne de işde birbiriye geçinecek ömür boyu...

- Bağa da yazıveriy mi? Seninkini yazdım göprüden aşşā gēṭdi demiş.

- Kim?

- Ayrılmadan gēṭdi mi?

- Gēṭdi.

- Kimi yazdın? Demiş. Fel'ān yerde bi on_ beş günnük bi ğız dedi.

- Neden sen dedin? Ora düşdüm ben demiş. Orda cınna yaṭdım demiş, beni ayıkdırmişlar demiş. Ordan ğalkınca atıma bindim ğaşdım demiş. Bi de köpek kesdim demiş. Ben bu ğunafı işledim. Ben o zamandan bēri sen gözel geçirdin ben bēnmedim. Gezeriy gezeriy fel'ān yaşıma vardım geçdi. Çocuk bōyüp er alacak ğadar olādar on_ beş mi, yir mi sene mi geçdi ne bileiyin ben hindi demiş. Bu alıp ğaldım ğız, o ğız demiş. Nāl demiş ben bunu ğardeşlē ğabul_ edecen demiş.

- Ya ölüm edemeğ. Çöpçatan bi kere demiş, ğader yazan o demiş, ğader senin ğaderiy demiş.

- Sen bununıla ğerdē ğireceksin demiş duyduğun mu? Ğayri olan ğabul_ etmiş de ğerdē ğirmişler.

KELÖLAN

Bu hikāye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup Arıkuyusu Köyü'nde evlenip Arıkuyusu Köyü'nde vefat eden Emine Uslu'dan 1988 yılında derlenmiştir.

Kelölan bi yere geçi güde gētmış, bi adama çoban durmuş geçi güdüverir_ imiş. Bi yere varmış, ācın başına çıkmış davara dal endirivercek yedirecek dēl mi ya, ordan kelölan ācın başindeyike- ne davallar ācın dibinde ğıraşır_ imiş.

Ne ğıraşırıñız der.

Bağa sitem edersinğz deyi bunnara birer zopuğ vurur öldürür. Hep öldürür. Ğaçıp gēder kelölan ordan.

- Kelölan nerē gēṭdi bōn ya? Davarı getirmede deyi araya gēṭdilerse de varmışlarki bi iki dal endirmiş_ imiş ācın başından. Davarı hep öldürmüş bi de zopuğ yatır. Yok, ğaybolmuş gendi. Üñen bunu araya çıkmışlar kōlüler bulmuşlar.

- Üñen sen nē öle eṭdin davarı?

- Ne öle etmēceğ, ben başında dal kesiveriyin onnar dibinde dōşüller demiş.

- Üñen dōşüllerse dōşünner demiş.

- Onnar birbiriye ğıraşırķana benimile dōşcekler öldürcekler ben de onnarı öldürdüm demiş.

Kelölanın işleri bōle olur_ umuş.

ĞARABĀ

Bu hikāye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup Arıkuyusu Köyü'nde evlenip Arıkuyusu Köyü'nde vefat eden Emine Uslu'dan 1988 yılında derlenmiştir.

Bi Ğarabā deñilen bi yerin bi āsı var_ imiş, bi yerde çalışır_ imiş (Şindi Ğarabāda) bi inde de ğırķ dene harami doluymuş. Ğarabā adamı, bi ğız istediye de, biz Ğarabā ğız vermeyiz demişler. O da ğızı ğaçırmış. Ğaçırıp gēderke olacağ ya haramiler üstüne ğalmış mi vesselam, vesselam haramiler üstüne gētmış, ğızı elinden almışlar. Ğızı elinden alınca bi dua oğumuş, bi oğumuş, dua bilir_ imiş adamcāz, a yavrım hepsi zeroş gibi dōküle_ ğalmış. Ordan bunnar almış ğızı ğaşmış. Eve varınca bōle bōle eṭdim demiş. Bubası demişki (Bubası oranın hōkūmdar_ ıymış)

- Üñen demiş, o ğadar bayıltın şeñeri nē öldürmedin?

- Ē buba bi tā zarar etmeyince ğıyamadım demiş, yani ğıza bi zarar etmediler tā demiş.

- Dōñ öldür ğāl demiş, ē haydi ben varınca ğaķıķ olullarsa? demiş.

- O bildin duayı gene oğı demiş onnarı öldür ğāl. Onnar bize nere_ gētse mazarrat demiş. Geri

dönmüş bu gâlmış, kimisi esneyerek kannanıp gâilir_imiş, kimisi hôle yatırımış. Bunnara duayı bi tâ oğur bunnara. Duayı okuyunca varır bubasına.

- Buba der ben ğıyamacân der. Beñizi ğızıl ğızıl delânlılar der.

- Sen der adamını göndürt öldür der. Yeniden ben onnarı bayıldım der. O da celleti göndürür (O vaqıtın bi celleti olur_umuş suçluyu kesdirillerimiş) Varır cellet, öldürür öldürür öldürür. Birine varınca ğıyamaz. O da bi Arab_ımişda (yani ğara) ğıyamamış onun bôle gençliğine, ilan gibi oluşuna ğıyamamış. Onu ordan arabasına bindirmiş, bayılmış getirmiş. Demiş ki Ğarabân hökümdarına.

- Ben buña ğıyamadım demiş uyandında baña habar_et demiş.

- Eyi bekle demiş hökümdar. Herif esnemeye durmuş, o da ğetmiş hökümdara.

- Cannanıp gâilir demiş.

- Getiriş onu hura demiş.

- Nerden gâldin sen ölüm? Cannanıp gâilir.

- Nerden gâlcēñ bi ğırğ haramî beni işlerine aldılarıdı demiş. Beni de cellet eğdiler_idi demiş.

Çok kannara ğıydılar_ıdı. Ben bura nâl gâldim bildim yok.

- Ben de seni cellet etcēñ celletlē ğabul_edermiş sen?

- Yō etmem demiş.

- Beni sen celletine ver kesdir demiş. Dünyâda ondan soñura bişē yok demiş. Beni onnar zoruyla cellet_eğdiler, kesdiler emme demiş, o yitler demiş her birine acep ne ğadar üzöldüm ben demiş. Hindi bu müslümannî ğabul_eder, bunun eyiline bañınca ğağar ğızını verir.

- Buba sen bi celletlik yapmış bi adama mı ğismet edeceksin beni?

Ğızım ben üriyamda gördüm_üdü sen bu adama ğismetsin. Belki de görmüşdür belki de yalan sôlediyse orayı bilmem. Ğızı o ğara adama vermiş. A benim yavrım ondan bi evlad meydana gâilir_imiş, doan aya ya dō ya dōma der_imiş. To o zaman herif bilmiş ki, onu zorası göñülsüzce verdiklerini... Onnan meydana gâlen çocuk ıldız gibi olur_umuş ya! Yedi sekiz çocuk meydana gâlmış endere ıldız gibi. Bunun tâ ötesi var_ıdı ya unutmuşun. İşte bôle bôle eveli bişeler olur_umuş.

SULTAN SÖLEYMAN

Bu hikâye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup Arıkuyusu Köyü'nde evlenip Arıkuyusu Köyü'nde vefat eden Emine Uslu'dan 1988 yılında derlenmiştir.

Sultan Söleyman'ın Behlül Dâne dēyi bi ğardaşı var_ımiş. Budaleyimiş o, erişgin_imiş hôle evlenip mevlenmemiş. Hôle Ğaracōlan'ın hesabı gezer yörür_ümüş. Bi gün hôle bi harman yeri gibi bi gedik var_ımiş. Öte yüzünde bi köy var_ımiş ora varır_ımiş. Orda top oynar_olurumuş. Hôle bi topcâzı var_ımiş. Harmanın bi ucundan bi öte ucuna düz olunca ora salar salar oynar_ımiş. Bi gün ora gene top oynarken varmış, cınna çiftçi ğeder.

- Nerē_ğedersiniz? Nerē_ğedcēz Sultan Söleyman bizi cezaladı da, onun bi tallası var_ımiş hep birip ekivercēz bizi cezadan ğurtarcak. Omuzları hēbeli, öküzleri önnerinde kōlüyü toplamış Sultan Söleyman, size bi ceza vercēm. Fel'ân yerdē tallayı ekmezseñiz demiş onnara. Onnara tohumu vermiş. Hēbeye ğatabilen omuzlamış, öküzünü sürebilen çıkavarmış o harmanın_oldugu yere.

- Nerē_ğederseñiz? Sultan Söleymanın bi tallası var ekē_ğederiz.

- Siz endere bi duruñ demiş. Gâlen durmuş. Geçmeyin duracağsınız. Bunun emriyle budaleye, hora bi ğazan ğurulmuş. İki tene. İçine bi su dolmuş, altına bi ateş yanmış onun hēbesindēn dōker, börtledir, çıkarır ğat der_imiş. Onu çıkarır ğatar_ımiş. Onun hēbesindēn dōker börtledir. Çıkar onu ğat, bunu ğat, ğatmışlar. Bunu ē biz geri döñsek hindi bu börtmeyi Sultan Söleymana göndersek bizi keser. Ne_yapcâz, ğedelim ekelim demişler. Ğetmişler, ekmişler bu bişik teneyi. Bunu Sultan Söleyman duymuş, çirtmiş.

- Gâl be bağalım, sen neden benim tohumumu bişirdiñ de, göndürtüñ be, bişik tohum ekin biter mi?

- Sen ôsüz ğarının bişik yumurtasının uçu neden hapis_ettin_idi?

- Bişik yumurtadan cülûç çıkar mıdı?

Sultan Söleyman diñele ğalmış bu sef. Bi zabdēye bi yumurte satmış bi ğarı, o zabdēye o yumurteyi yemiş. Bişmiş yumurte (hani bi zabdēye evel, candarmanın hesabı zapdē denir_imiş)

Bi ôsüz ğarıya varmış.

- Dezze başa bi yumurte veriy mi?

- Veriy emme çî.

- Bişiriver. Suda bişirmiş yumurteyi ğarı. Elin yur, ay anam o herif geder. Tanı sen, ül'en nāl_adamsıñ neyidiñ şeytan mıdıñ? Varır Söleyman'a, senin ğardeşin der.

- Nōldu? Der.

- Yumurteyi der bişirtmiş de içinden cülûç çıktı der. Cülûçlü yumurteyi senin ğardeş nē bişirdi? Der.

- Buña bi ceze ver der. Çırillar Behlül Dāneyi, ğarıyı da çırtdırır. Ğarıya der.

- Sen bişirdiy mīdi yumurteyi ğī, bu adama verdinde?

- Çî idi bişiriver dedi, bişirdim.

- İçi cülûçlüyümüş.

- Sen cülûçlü yumurteyi nē bişirdiy?

- Benim yumurtenin içinde cülûç nārayacak. Ğavūmun evelki günki ğundağı, yumurte demiş ğarıda.

Meger o zapdiye bu ğadını istemiş de o vaktında ğadını alamamış_imiş.

Sultan Söleyman ceze etdirecēñ dēyi, başa cülûçlü yumurteyi bişiriverdi dēyi dāvacı olmuş. Bu sef ğarıyı haps_etmiş. Sultan Söleyman sen demiş cülûçlü yumurteyi bişirip de zapdēye verip deyince bu Behlül Dāne'nin Divāne'nin! gücüne getmiş. Ondan o tohumu hep bişirip ekdirmiş. Hindi buña herifler ğaldiler mīdi āşam ekdimizi ekdik. Amma bi suçumuz var.

- Necî? senin Behlül Dāne fel'án yerde top oynadı yerde ğazan ğurmuş hazır etmiş, ateş yakmış varanın hēbesini dökdi bişirdi. Hēbemize ğatıverdi. Biz de ğetdik ekdik bilmem bitecek mi?

- Ül'en bişik tene biter mi?

- Nāpalım dönsek ğalsek saña ôle desek olmācağ. Ğetdik ekdik, biterse de bilmem bitmezse de. Çırtmış Behlül Divāne'yi.

- Ül'en sen neden benim tohumumu bişirtiy de göndürtydüy?

- Sen ğarının yumurtasını nē cülûçlü dēyi haps_ettirdin. O herif, o ğarıyı alamamış vaktında, suçunun uçu ğarının verdî halis yumurteyi içi cülûçlü yumurteyi başa yedirdi de verdi.

- Satdı dēyi ğarıyı hapis_ettirdiy_idi bilimiy onu? demiş. Bu sef şaşmış. Hunu demiş etdiriy ya demiş. Bu sef gözünü yum demiş. Gözünü yumuvermiş_imiş herif ğonağında dēl bilmedi bi memleketde Sultan Söleyman. Orda ne Behlül Divāne var ne bişē. Amanıñ Allah biz bulduğ belayı demiş. Ben bu budaleye nē eyleşdim, gördüy mü başıma ğaleni, ne yaparsa yapsınadı. Ordan bu orda gezivermiş dolaşivermiş. Aşşā dünyāda buña demişler. Senin dünyāñ yokarda ğaldı. Sen bura nāl_endin deller_imiş. Gören yoğarıkı dünyāya deller_imiş. Bi gün bakmış_imiş bi melun tabıru ğalıyorur. Elleri kolu ğılıcın sapında cicili bicili bi tabır ğalmış. Bunu görünce sen kimsiy nāran burda dēyi sormuşlar. Meger melun tabırıymış, ben yoğarıkı dünyādan bi adam_idim emme, ben bi belaya ūradım ğaldım bura.

- Yoğarıkı dünyāya yol nerden geder bilmemisiñiz?

- Eyi de melun tabırı imāne ğalmış gene de sūnnüler_imiş ğayri çarpmamışlar.

Ğuş dilini bilmiş ğayri başka bişē bilmez_imiş. O ğuş ne_rētdise onu bilir_imiş. Burda biri var deyince egilince olanı görmüş Zümrüdü Anğā. Olan demiş ki:

- Beni endere çıkar. Çıkartmış daşın başında ğeniş bi yer_imiş. Çıkarınca bu neydi işaret edince ğuşa Allah bi dil vermiş. Ben bunu bi adada buldum. işde hōle işde bōle bunun gibi şunun gibi benim dili annar, seninkini annamaz. İkimizi bindir fel'án şehre ğötür bizi demiş, olandan uzarak bi yerdeymiş.

- Götürürün emme çılpak demiş. Üşür demiş, benim bişê var alt yüzde alıñ gâlin demiş, olanı sarğıtın aşşâ ğuş ordan manda derisini çalkalar manda derisinin içine ğızı da ğatar gendi de girer. Sıgmışlar ikiside, ğoca sıgır derisi, ordan alır getirir. Bi dağa birinin önüne ğor. Beni burda ğoma bizi, bizim eve elet benim bubam bi başkan hôle bôle dediyse burda bi ğalacağsınız demiş. Orda eylenivermiş ölüm eylenivermiş, sırt yok baş yok olan gidememiş bi yere. Āşam olunca manda derisinin içine ğatar gendi de ğız da girer_imiş. Bilmez, ğız demiş ki, gene ğâlcek bi gün dèyi işaret eder_imiş, a anam orda yillamışlar. Bi çocuk olmuş. Çocū olunca onu sevelller_imiş. İşte içerden bi ğoyun ğälir, ğoyun çocū alır iñin dibine varır ğeder. De baçalım o ğoyun dël başka bişê elinden alamazlar. Götürün ölanna ikisi ālaşmışlar. Neyse Zümrüdü Anĝa ğälince annatmış dilini.

- Çocūñuz oldu mu?

- Oldu

- Nerē ğetdi. Bi ğoyun götürdü iñin dibine. O ora gedecek demiş ben ondan_endirdim sizi bura demiş. O nölcağ ne yapcāñ onu bulamazsınız siz demiş. Yalnīz sizi beyin oldū yere götürceñ. O sıgır derisinin içine gene girmiş bunnar. Doğru bubasının oldū yere varmışlar. Gene tā insan dili bilmez, ğuşa ğälince onun dilini annar, olan dilini bilmez_imiş.

- Ölüm bu necī, kuş ğanadını çıpmış yallah. Buba bôle bôle bu benim ğismetim olmasa ben bunu bulmaz_ıdım. Emme dil bilmem işte Zümrüdü Anĝa bizi bôle bôle etdi. Fel'án yere ğodu. Orda bi çocūmuz oldu. Onu iñden ğoyun gibi bişê ğaldi götürdü. Zümrüdü Anĝa soñura bizi bura aldı ğaldi dèyi annatmış. Bubasının meger ilmi varmış_ımış. Bubası duayı oğur. Zümrüdü Anĝa ğälir dile. Benden ne dilersen demiş, ğayrı ğızı sırtlamışlar başlamışlar. Yalnīz benden ne dilerseñ dile saña eyinnik yapacāñ der. Bunun dilini bize bi annatıver der ğuşa.

Götürüp ğetdi gemi batmış gerisi batmış. O, bi ğanat dala dala bi adaya varmış. Ada bi ada her yanı deñiz o adada āçlar var_ımış topak bişê olurda maymunnar ğoparır ya ölesimiş. Maymun var_ımış hayli orda. O ğadincāz üzeriliyimiş işde, mefad_etmiş, çocuk meydana ğälmiş_imiş. O maymunnar da ğälir ona bakar_ımış, āşda meyvadan getiriveriller_imiş fel'án besleller_imiş orda ğadını. Ġadın mefad_etmiş. Bi gün Allah'ın ciğeri acır mı adama. Bi kôsünü ğurutmamış sağ kôsünü, sağ kôsünü emer_imiş, çılpak ne olacağ. O maymuncuklar ğälir_imiş gene o çocū bağallar_ımış, oğşallar_ımış, sevelller_imiş, işte yememişler Allah bereket versin. Allah yedirmezse yenmez. Bi gün gemi ğarip gider_imiş maymunnar işaret yapallar_ımış bura sapın deyi. Gemi döndürek ğälmişler_imiş, bi ceset yatır, ğurumuş āş gibi olmuş bi kôsü apbacığ durur. Bi çocuk oynar yanında. Bu ney, onnarın dili var da sölēcek mi? Onnar işde biz meyva getirdik, yedirdik deyi ona işaret_edeller_imiş. Bu çocū ordan_alıllar, bayāca böymüş, O cesedi de alıllar, cesedi bi yere koyallar. Bu çocū beslemeye başlallar. Birer bi ğız olmuş emme dil bilmez, dil_öretelim deller_imiş dilim yok der_imiş. Bi gün ğäliverir Zümrüdü Anĝa onnarı ğoyup da ğetdi yerde. Ġoyup gedellerde gene ğäliller_imiş. Kimise o bağannar. Alıverir götürür götürür tā uzağta dān başında bi daşın başına ğor, ora ğor, ora yēcek getiriverir_imiş o ğuş. Çılpak dişi ğuş da bi çamaşır getirebilir mi ya. Orda ona bakarğa mağarğa bi gün avcı olan o daşın dibine varmış. Hôle delānlı bişê av avlar_ımış. Onun ğaldini görünce ğız yoğardan bi çıkıl atmış, hani o insanölunun ora ğaldini görünce delānlı bi ğız ora çıkıl atınca hôle bağınca dūnyā ğözeli bi ğız, ğafası ğözükür, geri yañı ğözükmez. Bunu nāl edinde bunun yanına çıkayın dèyi uğraşır. Uğraşır muğraşır bi tarağdan çıkamaz. Bi dağ sığırı olur_umuş, bi dağ sığırı bulmuş o dağ sığırını keser olan, derisini yüzer, dersinin içine bi ot mu basar yaprak mı basar kölgeye ğor. Orda ğurur, o olan bir_iki gezeler gene ğälir_imiş. O ğälince ordan bakar_ımış ordan çıkamak bi mümkün dëlmiş. Bi gün o sığırın derisi ğurumuş Allām ben bunu nāl_ēndiririr bu sıgır derisinin içine ğatsam, oldū yere götürsem deyi şaşarkan harılda da Zümrüdü Anĝa ğälivermiş ğızın yanına. Ġızın yanna ğonunca Zümrüdü Anĝaya annatmış ğız.

Dē fel'án yerde ağ bi beygirinen bi ğoca çift eker. Ġet de ona sor. Belki o bilir demiş. Ġetmiş o, bağmış bi ğoca ağ bi beygirinen çift_eker. Bi selamlaşmışlar bunnar.

- Durdur beygirini senne ğonuşcām.
- Neden ğäldiñ, nere gedey, hangi dağın hangi sünbülüsüy? Sen bu dünyânın adamı dëlsiy demiş ğoca.
- Yoğarıķı dünyādan ëndim bura demiş.
- Nāl_ëndiñ?
- Bi fesada ũradım_ëndim.
- Yoğarıķı dünyāya yol nerden ğeder? Demiş.
- Yoğarıķı dünyāya yol nerden gederdini sen bilirsiy.
- Ne ben bilirim bē? Ho camıyı ğördüy mü?
- ğördüm demiş. Ora ğuşlar camısı deller demiş. Oranın bi hocası var_ımiş demiş. Yoğarıķı dünyā ile aşşāķı dünyāya ëner çıkar_ımiş demiş. Ğälir burda ğuşları oğudur, geder yoğarıķı dünyāya gene demiş. Varmış, bi camının içinde ğuş dolu, mihrapda bi ğözelce ğuş oturu. Gerisi onun emrinde namaz ğılallar. Dōrulullar selam veriller. Bi Cuma ğünümüş orda. Cuma namazını ğıldırırımış ğuşlara. Ordan hindi bu demiş, mutlaķa Behlül Divāne, yoğarı dünyāyla bura ğälip ğeden kim olur? Benim ğardeşim emme, ben bunun nasıl edeyiñ. Ğapının arķasına siñer. Bu orda siñiliyke ğuşlara izin verir. Ordan ğuşlar hep çıkar ardından. Ğendisi de ğälir. Çıķacāķa dutar ğuşu. Dutunca Behlül Divāne oluverir. Ğördüy mü der, emme yirmi sene der, nasıl ğördüy mü? Behlül Divāne'yi sen irezil eđdiñ, hapis_eđdiñ emme lekin, haķsızlıñ yüzünden, ben seni haķsızlıktan ğurtarcān dēyi eğdim bunnarı duyduñ mu? Emme şimdi demiş haydi baķalım nasıl çıkacaksıy. Yoğarı dünyāya sen nāl çıkarsan beni çıkar ğardeş. Beni çıkar istersen benim rũtbemi vereyiñ, isterseñ bũtũn dünyā benim elimde. Ben ğuşnarıman tahı baņa dilli ğonuşuruz. Hep o şēmi saņa vereyiñ demiş. Beni yoğarıķı dünyāya çıkar demiş.
- Ben senden başka bişē istemem. Demiş.
- Benim yolum bura her ğün ëner, bura her ğün çıkar demiş.
- Yum ğözünü demiş. Yumuvermiş ğözünü. Aç ğözünü demiş, açmış_ımiş ğonağında binek daşının_ũsdünde duru.
- Heyvah ğardeş senimişsiñ demiş, yaķasına sarılmış.
- Yalıñız demiş, bişē tahı uyduñ sen demiş. Onu saņa sōlemedim demiş. Bunu da sōlecēñ demiş. Şōle senin yanına demiş bi ğün bi fakır ğäldi demiş. Ben top oynarķan topu istedi demiş. Sat bu topu baņa dedi demiş.
- Satın
- Ğaça satcāñ. Bi ğuruşu satcāñ dedim. Bi ğuruş ũstüme atıverdi demiş. Ben saņa şaķa ederiñ ben senin topunu almam dedi. Senin ğarı da o sırada orada dek ğäldi demiş. Geze_ģederiy öteki mahalleye demiş. Dedi ki der. Behlül Divāne ğäl bu topu baņa_sat dedi der.
- Satın.
- Ne ķadar isteñ para? Şu ķadar para isteriñ dedim demiş. Halbıysa satđımdan dēl demiş, seni köpek seni, sen fel'ān adama bi ğuruşu satcaķ olup topu da, baņa nē ôle isteñ dedi demiş. Geri döndü demiş senin ğarı demiş yaķasını paçasını yırtdı demiş. Senin ğardeşiy baņa ğäliverdi baķ, baņa tahım edecek oldu. Beni elelamet eđdi. İhi sırtımı başımı yırtdı dedim demiş. Hapis_eđdiñ demiş biliñ ya demiş. Emme ben hapis durur muyuñ? Demiş. Ben aşşā dünyāna yoğarıķı dünyāya ënip çıķmış adamıy. Ben ordan çıķdım demiş. O suçunu bāşladım_ıdı demiş. Yumurtenin uçı bi ğarıyı hapis_eğdin. Suçunu bāşladı mıdı? Fel'ānı dalanı bāşladım, emme demiş bu sefer bāşlamadım. İnadıma aşşā dünyāya ëndirdim. Tam on sekiz sene oldu demiş. Eger iki sene tahı ğalsaydı yirmi olacādı demiş. Bereket ki olmadı, yirmi oleyidi çıķamacādı yoğarı dünyāya demiş. İşte bu Behlül Divāne şimdi aşşā dünyāyna yoğarı dünyânın ermiş_iymiş. Hindi bi yere yola çıkacāķımıy euzü besmele çekdik keyri çıkarın...

ALAKİSE

Bu hikâye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup ve hâlâ bu köyde yaşayan Emiş Kayabaşı'dan derlenmiştir. Alakise: Ala Kilise

Hu bizim köyün alt yandā Zeyne'nin üsdündē yere Alakise deller. Urumlar yaşarımış orda. Evelden ğara çarşafı çarşafı etek geyeller_ imiş cavır ğarıları. Dedemiñ de orda arķadaşı var_ imiş iki dene. Birinin adı Cırgı'yımış. Dedeme hôle bi buçak vermiş. Hindi tā hôle duru o buçak. Sapında gümüş var_ imiş. Dedemiñ uzun tüfē var_ imiş. Dedemi çıgırılar_ imiş. Dedem onnarınan geder_ imiş. Dedem böcüyü vurur_ umuş, habar eder_ imiş ğäliller böcüyü sürüyüp götürüp yeller_ imiş. Hindi o alakise denilen yerde hôle galeler gibi mezer var, yuvallağ daş var, ev yıkıkları ôle duru. Hindi o köyde on_ dört mü on_ beş ğadar mı adam var hişbiri birbiriniyle ğonuşmazlar. İki ğardaş olsa da ğonuşan yoķ. Sār cavır köyü olduğundan mı intizarlı mı ne deller hiş ğonuşan yoķ. İki kere vardık o köye çocūa obaya su dökürmeye. Zayfalmış çocukları ora götürüller. Ordan ğoñşudan bi elek alıllar, eletiller, orda bi cavır mezarı üstüne elek dutallar altına çocū soyallar, otuğdurullar üstüne suyu dökeller soñra çocuk gün gün üstüne et ğomaya başlar.

ĞAYNANA

Bi ğarı var_ imiş üş dene ğälini var_ imiş. Eveli ğaynanadan ğorkar_ imiş ğälinner. Evde ekmek ğoyup yemē hazıllayıp da yeyemez_ imiş. Ğaynanamız bi yere ğetse de bişēdip de yesek deller_ imiş. Bôle loķum datlı bişē satılmaz_ imiş. Bekmezden bi halva edeller_ imiş bekmez halva deyi ununa fel'ân. Bi gün dūn var_ imiş haydin dūne gedelim demiş ğaynana. Ğälinner de demiş.

- Ana bizim gedesimiz yoķ sen ğet demişler.

Ğälinner ğalmış ğanyana ğetmiş dūne. Ğaynana dūn yerine vardı mıydı bunnar nē ğälmedi üçü birden deyi ğaynana ordan hilelenmiş. Ğälinner de ğaynana ğäledeki bi bekmez halvası yapalım yeyelim demişler. Ğälinner üçü birden bekmez halvası etmişler hemen ğapı çalınmış. Kimin ğäldini bilmezler ya, şipelenmişler. Hemen ğüççük ğälin halvayı sahana dökmiş sarmış sarmalamış boççanın içine, dolamış beline dolamış. Ğapıyı aşmışlar_ imiş ğaynanaları.

- Ğaynana nöldü, ğaçan ğäldiñ sen? demişler ğaynanalarına.

- Ordā demiş dūn hoşuma ğetmedi ğalkdım ğäldim_ ğetdim demiş. Ğanyana şipelenmiş ya.

- Böyük ğälin ğalk demiş senin oyneyişine baķacān demiş. Böyük ğälin ğalkmış ortaya. Elini ğaldırmış hidāyet hidāyet deyi oynamaya başlamış.

- Sen kel oynadıñ demiş.

- Ğalk ortanca ğälin bi de sen ğalk demiş. Ğaynana hōkümlü, ne derse dutallar_ imiş. O ğälin oturmuş ortanca ğälin ğalkmış. Bekmez halvasının adına palize deller_ imiş. Ğaynana palizeyi ğorecek deyi hindide ğopacak ğıyāmet demiş. Ğaynana gene bişē annamamış. Ortanca ğäline ğet sen de otur demiş.

- Ğalk ğüççük ğälin sen oyna demiş.

Gene bunnar nēđdi nōrdü deyi şipelenmiş ğaynana ğayri. O da oturmuş hora. Ğüççük ğälin de çıkmış.

- Sıķı sıķı bāladım heş ğorman,

- Sıķı sıķı bāladım heş ğorķman.

Demiş. Ğaynanaya bildirmemişler ğayri. Ğaynana nēđdiklerini bilememiş ğayri.

YUSUFCUĞ

Bu hikâye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup ve hâlâ bu köyde yaşayan Dudu Demir'den derlenmiştir.

Yusufcūn anası övey ana_ yımış. Çocukların anası ölmüş biri ğız çocuğu biri erkek çocū. Anaları ölmüş bubaları da gene evlenmiş. Bi olan bi ğız çocū ôsüz ğalmışlar. Analı oldu muydu

sār çocuklar ğorkallarımış. ğoyun ğüde_ğetmişler ikisi_birden. Dāda ğoyun ğütdükleri yerde ğoyunu yitirmişler. Gerisingeriye ğorğularından biz nāl varacāz o eve deyi ay_Allām bizi ya dař et ya ğuş et ay_Allām biz nāl varacāz o eve deyi ğorğmuşlar ğorğularından. Cenaballah o zamannar olur_umuř iřte, dedikleri olur_umuř. Biri dař olmuş biri de ğuş olmuş hindi tā hālen ğayaların başında, Yūsuf bulu bulu bulduğ mü, ğoyunları bulduğ mü? Deyi deyi dālarda hālen tā öter_imiř.

HIRSIZ

Bi çoban var_ımış davar ğüder_imiř. Davar ğüderkene iki dene hırsız ğālmiř yanna. Hırsızın biri davarın kenarında dolanır_ımış. Biri de çobanın yanna ğālmiř oturmuş. İşde ne var ne yok felān deyi sorar_ımış, hem de sordū yerden ötekine şifre verir_imiř.

- Ğıllısından dutma bārır,
- Çanlısından dutma çārır,

Yünlüsünden dut da bünülüsürse bünlüsün der_imiş. Yani ğoyun çek ğet henderden der_imiş. Onu lafa dutarğana der_imiş. Ordan ārı arkadaşına şifre verir_imiş. Ğıllısından ğeçi duğduğ mu, ğeçiler bārılağ olur. Çanlısından duğduğ mu da zili çalar, ğoyun heş sesdenmez. Ne ğadar sürüyebilirsen sürü, duyulmaz onun sesi.

APTAL

Bu hikāye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup ve bugün rahmetli olmuş olan Teslime Kandemir'den derlenmiştir.

Bi aptal arvadı ğālmiř evin yanna. Ğanayaklı da evin yanda bişeder_imiş. Ğanayaklı evin içine ğirmeden aptal eve ğirmiş. İçerdē çencirede tavī biřē_batırımış arvadığ. Aptal varıvermiş tavī çekmiş ordan sarmış bi çabıta çantaya ğomuş. Ğanayaklı ğālince,

Sağa demiş bi mesele getiriveriğ de Allah ırızası için bağa bişeler verseğe demiş.

Çantada tavığ
Çencirede ğavığ
İliç iliç ağıyor

Bülücüğüm yağıyor demiş aptal. Ğanayaklı aptalın dedini annamaz_ımış, bağa mesele getiriverdi sağır_ımış biřē tā getirip verir_imiş. Aptal bi tā der_imiş.

Çantada tavığ
Çencirede ğavığ
İliç iliç ağıyor

Bülücüğüm yağıyor. Ğanayaklı gene bişeler getirip verir_imiş.

Aptal varmış ğetmiş. Ğanayaklı çencireye bağmış_ımış çencirede tavığ mavığ ğalmamış.

Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri

ô: Uzun ö ünlüsü

á: a-e arası uzun ünlü

ā: Uzun a ünlüsü

è: Kapalı e (e-i arası ünlü)

ē: Uzun e ünlüsü

ě: Uzun e-i arası bir ses

ä: Açık e

ğ: Art damak ğ'si

ī: Uzun ı ünlüsü

ī: Uzun i ünlüsü

ķ: Arka damak k'si

ł: Boğumlama noktası önde bulunan

ŋ: Geniz n'si

ō: Uzun o ünlüsü

ţ: t-d arası ünsüz

ū: Uzun ü ünlüsü

_ : Ulama işareti

Arıkuyusu (Kuşak) Köyü Ağzından Derlenen Kelimeler

Yıldız işaretli kelimeler, Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü’nde yer almayan ya da farklı anlamlarda kullanılan kelimelerdir. Derlenen kelimelerden bazılarının anlamının daha iyi anlaşılması için örnekler verilmiştir. Ayrıca bazı kelimelerin yapısı çok değişip tanınmaz hale geldiği için hangi dile ait olduğu belirtilmiştir. Derlenen kelimeler için şu kısaltmalar kullanılmıştır: Ar: Arapça; Far: Farsça; T: Türkçe

acış-: Acı duymak.

acıılan-: Üzülme, üzüntüsünü anlatmak; sürekli şikâyette bulunmak.

açar: Anahtar.

***adını yavız et-**: Adını kötüye çıkarmak.

âş: Ağaç.

ağ yavrım: Sevgi ifade eden ve “*yavrucuğum, canım*” anlamlarında kullanılan bir kelime.

âzını eğme-: Taklit etmek, taklidini yapmak.

âzını kes-: Taklit etmek, taklidini yapmak.

âzi goyun: Ağzı üzere. “*Ağzı goyun yatır.*”

akubat: Konuşması düzgün olan, konuşurken bir avukat gibi konuyu anlatabilen kişilere söylenen söz.

alaf: Alev, sıcak.

alıcı: Tüccar.

alın-: İneğin gebe kalma durumu. “*İnek alındı mı?*”

andır-: Benzemek, benzerliği olmak.

apala-: Emeklemek.

arala-: Sık bir biçimde büyümekte olan bitkilerin bazılarını yerinden çekerek seyrekleştirmek, aralarında mesafe bırakmak.

araya gêt-: Boşboşuna harcamak, kullanmak.

***arka çık-**: Desteklemek, güç vermek.

arvat: Kadın, eş.

âşam: Akşam.

asılığ: Asilik.

aş-: Açmak.

ataşlık: Kibrit.

avar: Biber, patlıcan vb. bitkilerin ekildiği yer.

avaralığ: Boş boş vakit geçirme.

avlâ: Herhangi bir muhafazası için kurumuş ağaç dallarından yüksekçe yapılmış çit.

ayıdla-: Ayıklamak, seçip almak.

***ayırdla-**: Ayırt etmek.

***azıksan-**: Az bulmak, yetersiz görmek.

babiç: Genel olarak lastik malzemeden üretilmiş ayakkabılar için kullanılan bir kelime olup bugün ise her türden ayakkabı için kullanılır.

bakraç: Kovaya benzer bir mutfak eşyası.

bakele: Bir bak, bir bak hele.

batırık: Özel günlerde kısırın sulandırılıp, içerisine ezilmiş yer fıstığı, susam ve nar ekşisi konularak soğuk servis edilen bir yemek.

batmalığ: Büyükbaş hayvanların yem yediği ağaçtan tekne.

***behersiz**: Cesaretsiz, korkak.

beler-: Birinin karşısındakine gözlerini dışarıya çıkaracakmış gibi bakması. “*Gözlerini ne belerdip duruğ.*”

belle-: Tanımak, öğrenmek.

bicik: Küçük ya da büyük baş hayvanların memesi için kullanılır.

bile-: Keskinleştirmek.

***billi**: Hamurun kalınca açılmış biçiminin yağda kızartılmış şekli.

biriki: Biraz.

bisēl: Biraz.

bisset: Biraz sonra.

biz: Mil.

biş-: Pişmek.

bit-: Ekilen bir şeyin tarlada çıkması, büyümesi; bir ürünün var olması.

bitir-: Söz kesmek, tatlı yemek, nişan yapmak.

bizle-: Karıştırmak. “*Arının ocağını bizleyivermiş*”

bizzikle-: İnsanları birbirine düşürmek, ortalığı karıştırmak.

buğar: Pınar.

boğasak: Büyük baş hayvanların kızışma haline verilen ad.

böge-: Suyun önünü kapatmak.

börtle-: Herhangi bir yiyeceğin kaynar suyun içine sokup çıkarmak; sıcaktan parçalanmak.

buba: Baba.

budale: Saf, aptal, ahmak.

***bukeriş**: Böyle olunca.

bulamaç: Köpek yemeği.

bunbar: Bağırsak.

busef: Bu defa, bu kez. “*busef ne yapacāz deyi düşünmeye başladık*”

***cele**: Suyun çıktığı yer.

cellet: Cellat.

cıllavuk: Cır cır diye öten ağustos böceğinin adı. Sıcağın en şiddetli olduğu dönemde ötmeye başlar ve ağustos ayının sonlarına doğru çatlayarak ölür.

cılız: Semiz olmayan, açlıktan büyümemiş hayvan.

cılık: Yumurthanın bozulmuş biçimine verilen ad.

cınna: Biraz, bir miktar.

cırcır: Fermuar.

cırmala-: Tırnaklarla saldırmak.

cubur: Pekmez yapmak için şirahaneye taşınan üzümlerin suyunun çıkarılarak kalan posasına verilen ad.

***cücele-**: Dağıtmak.

cümle ğapısı: Evin ana giriş kapısı.

cülle: Tavuğun altındaki yumurtadan yeni çıkan civcivlere verilen ad.

çal-: Temizlemek, süpürmek.

çalğıç: Çalı süpürgesi.

çaltı: Maki türü bazı iğneli bitkilere ya da onların iğnelerine verilen ad.

***çanak:** Bir mantar çeşidi.

çarıkāz: Sır tutmasını bilmeyen, vara yoğa konuşan kimse.

***çarpıştır-:** Yiyecek türü şeyleri bir şeyin içerisine koyuverip hemencecik yemek.

çebiç: Oğlaklıktan çıkmış, hızla büyüyen erkek ya da dişi davar.

çē: Büyük ya da küçükbaş hayvanların vücutlarına yapışarak onların kanını emen sinek-gillerden bir böcek.

çekiş-: Tartışmak, kavga etmek.

çelengi: Evlerin saçak kısımlarına verilen ad.

çeler-: Herhangi bir hastalık ya da sıkıntı neticesinde gözlerin renginin değişmesiyle ortaya çıkan durumda söylenilen söz. “*Gözleri çelere galmış*”.

çember: Beyaz tülbentin kenar kısımlarının boncuklarla süslenmiş, işlenmiş biçimi.

***çeğesi çekil-:** Ölmek.

çencire: Tencere.

***çeyrek:** Tahıl ölçmek için kullanılan içerisine iki kilo tahıl alabilen ölçü kabı.

çez-: Çözmek.

çıkıkçı: Köy yerlerinde kırık çıkık işleriyle uğraşan kimse.

çıkıl: Çakıl.

çıkla: Bütün, tamamı.

çılpaç: Çıplak.

çitlik: Melengiç.

çingı: Kıvılcım.

***çirpā:** Birine vurmak amacıyla ağaçların ince dallarından kesilerek yapılan deynek.

çirpi: Duvarın düz bir biçimde örülmesi amacıyla iki biriket arasına ya da ucuna bir ağırlık bağlanarak aşağıya bırakılan ip.

çille: Çile, sıkıntı. “*Allam benim bu çekilmez çillem neci.*”

çim-: Yıkanmak.

çimdir-: Birisini yıkamak.

çiyin: Omuz.

çokuş-: Bir araya gelmek.

çoklaş-: Bir araya gelerek kalabalık bir grup olmak.

çomaç: Yufka ekmek içerisine bir şey konularak yapılan dürüm.

çomça: Ağaçtan yapılmış, büyük kaşık.

***çomak:** Elleri bileğinden olmayan kişilere verilen ad. “*Çomak Aşşa (Ayşe)*”

***çoğlaş-:** Herhangi bir işi yapmak için birçok kimsenin hemen bir araya gelmesi.

çô dür-: İşemek, küçük tuvaletini yapmak.

***çöe dur-:** Çocuğun emeklemekten ayağa kalkma durumu, tay tay.

çölmek: Çömlük.

çul: Davar kılından dokundan ve aralarına koyun yününden nakışların işlendiği halı, kilim.

çulvallık: Çulun dokunduğu yer.

çuvaldız: Çuval vb. şeylerin ağzını dikmeye yarayan büyük iğne.

çükür: Arazi içerisinde ekimi yapılmaksızın kendi kendisine çıkıp ekilen mahsüle zarar veren

yabanî bitkilerin kökünün çıkarılmasında ya da arazi içerisindeki çalıkların kesilmesinde kullanılan büyük kazma.

dal: Sırt, arka.

dala-: Isırmak. İnsanın köpek tarafından ısırılması durumunda kullanılır.

datlı: Tatlı.

damızlık: Yoğurt mayası.

davşan: Tavşan.

davşımak: Yanında bulundurmamak, taşımak. *“Boğunu yeyen keşesini davşısın.”*

dek gel-: Rast gelmek, tesadüf etmek.

değişik: Genel olarak süt alışverişinin belirli bir düzen içerisinde sırayla tanzim edilmesine denir. Alınan ya da verilen sütün miktarı, ağaç çöplerle belirlenir.

desde: Ekinin ya da nohudun biçilerek parça parça arazinin içerisinde konulmuş hali.

deşir-: Toplamak.

dev-: Kaşımak.

devriş: Derviş.

dezze: Teyze.

dıkım: Ağıza bir defada alınabilen yiyecek.

dibek: İçerisinde buğday, biber, sumak vb. bitkilerin dövüldüğü büyük taş.

***digi digi:** Küçükbaş hayvanların özellikle de oğlakların bir araya toplanması için kullanılan ikileme.

dikel-: Ayakta durmak.

dil-: Bölmek, parçalamak. *“Freklere diliver.”*

dilme: Tomrukların, ince, uzun, düz bir biçimde kesilmiş biçimi.

dilki: Tilki.

dişel-: Ayakta durmak.

***dişele gal-:** Şaşıp kalmak.

dirgen: Ekin saplarını bir yerden başka bir yere aktarmak için yada ekin saplarının patoza atılmasında kullanılan üç-dört dişli olan demir yaba.

disgin-: Tiksinmek.

dit-: Gagalı hayvanların gagalarıyla bir şeye saldırması.

***dombalak:** Takla atma oyunu.

domburcak: Tomurcuk.

domuş-: Somurtmak.

döl: Çocuk, evlat.

dölek: Arazinin düz olan yerine verilen ad.

dölüm: Dönüm.

döş: Hayvanların karın kısımlarına verilen ad. Bu kelime sadece hayvanlar için kullanılır.

dutacak: Elin yanmaması için sıcak kapları tutmaya yarayan bez.

düve: Henüz yavru yapmamış iki üç yaşındaki dişli dana.

ebe: Nene.

edik: Lastik çizme.

ellēm: Herhalde.

elemet: Çokluk ifade eden bir kelime.

elet-: Götürmek.

emiş-: Hayvanların yavrularına süt vermesi.

ende: Yanındaki, yakınındaki, elindeki gibi anlamlarda kullanılır.

enme: Felç.

erecep: Recep.

érezil: Rezil.

ermanı: Ermeni.

eşki: Ekşi.

evlek: Bir ev yeri kadar olan alan. *“Bi evlek yer ekdim.”*

evtiklen-: Boş şeylerle vakit geçirmek.

eyicene: İyice.

eyileş-: Yaşamak.

eyleş-: Beklemek, boşu boşuna zaman kaybetmek.

ferik: Yumurtlamaya başlamamış, genç, körpe tavuk.

ficıt-: Tabiat taklidî bir kelimedir. *“Fırlatmak”* anlamında kullanılır.

fillandır-: Çevirmek, döndürmek.

***fiyna-:** Tabiat taklidi bir kelimedir. Beddua olarak kullanılır. *“Bir yerden düşüp ölmek”* anlamında kullanılır.

fiyyık: Islık.

fişikle-: Birinin bir başkasına karşı kin tutması için diğeri hakkında kötü şeyler söylemesi.

frek: Domates.

ğabış: Boynuzları olmayan davar ya da koyunlara verilen ad.

***ğakıver-:** Sinirlenmek, dövmek için harekete geçmek.

ğalbr: Buğday içerisindeki çöp, sap vb. bazı yabancı şeyleri buğdaydan ayırmak için buğdayın içerisine konulup çalkalandığı, ağaç ve hayvan bağırsağından yapılan delikli büyük elek.

ğanayaklı: Herhangi bir kadın.

ganere: Hiçbir işe yaramayan, sağda solda gezen, bir baltaya sap olamışlara verilen ad (Erkekler için kullanılır).

ğancık: Dişi. Daha ziyade hayvanlar için kullanılır. Zaman zaman hakaret etmek için de kullanılır.

ğapaklan-: Yüzü üzere düşmek.

ğapısā: Ağaçtan yapılmış bahçe kapısı.

ğapıt: Palto gibi sırta giyilen kalınca elbise.

ğara tavık: Avcılar tarafından avlanan bir kuş.

ğara böcü: Domuz.

***ğaraltı:** Bir şeyin karanlıkta belli belirsiz görünmesi.

***ğarevle-:** Bakmak, gizlice takip edip bakmak.

***ğarevlen-:** İzlenmek.

ğarın: İşkenbe.

ğaş: Ön. Aynı zamanda semerin ön tarafında bulunan ve çarpaz bir biçimde semere bağlamış ağaç parçası.

ğaş-: Kaçmak.

ğaşşık: Kaşık.

ğavırka-: Kurutulmuş buğday, nohut, kavun, karpuz çekirdeklerinin kavrulması elde edilmiş eğlencelik, kuruyemiş.

ğavış-: Kavuşmak.

ğavıştır-: Kavuşturmak.

ğayış: Kemer.

gedik: Çukurca ya da etrafı kapalı daracık bir yarık.

***gelleba:** Gelin abla.

gev-: Çiğnemek; sıkıştırmak *“Elini ğapıya gevdirmiş.”*

geviş: Ağza alınan lokmanın ezilmiş hali. Hakaret için de kullanılır. *“Ne geviş getirip duruñ.”*

geysilik: Bir su kenarı ya da suya en yakın bölgede etrafı çevrilmiş, içerisinde tokaç ve meşe külünün bolca bulunduğu elbise yıkanılan yer.

ğıç: Bacak; ayak.

ğıdıla-: Çok konuşmak.

ğılık: Vaziyet, hal, durum.

ğıncırda-: İnsanı rahatsız edecek biçimde çıkarılan tiz ses.

ğındap: İp.

ğıran gir-: Bulaşıcı, öldürücü hastalığa yakalanmak. Genel olarak her türlü bulaşıcı ve öldürücü hastalık için kullanılır.

ğıraş-: Boynuzlu küçük ya da büyük baş hayvanların kendi aralarındaki boynuz ya da vücut gücü kavgası.

ğırbaş: Saçına aklar düşmüş, inatçı, geçimsiz kimse.

ğırçıl: İhtiyar, yaşı ilerlemiş ve sevilmeyen kişiler için kullanılan bir kelime.

ğıvrat-: Çevirmek, bükmek.

***ğıza dolan-:** Kıza âşık olmak.

ğızdır-: Isıtmak.

ğızın-: Isınmak.

ğiciş-: Kaşınmak anlamında kullanılır.

ğilik: Her türlü meyvenin çekirdeğine verilen ad.

ğışı: Kişi.

***ğıvgidi:** Keman.

ğoğşak: Kapı ya da kapıya benzer örtülerek kapanan yerlerin tam olarak kapatılmayıp hafif açık bırakılma durumu, Kınık. Divanü Lügati't-Türk'te *“ğokşak”* şeklinde geçmektedir.

ğocuk: Kalınca, yünlü giyecek.

ğoğuş-: Çiftleşmek (İneğin çiftleşmesi için kullanılır).

ğolasar: Büyük tomrukları kesmek için iki kişi tarafından karşılıklı çekilerek kullanılan büyük testere.

ğompil: Patates.

***ğopğocaman:** Çok büyük.

ğora: Anahtar.

***ğorum:** Köyün belirli bir bölgesinin koruma altına alınarak bütün köylünün istifade edebileceği alan.

- ğoyak:** Suyu ve otu bol olan geniş ve çukur yer.
- göde:** Şişman, şişko.
- *göde:** Tepe “*Gödenin başında durur*”.
- gönen:** Toprağın ne çamur ne de kuru olma durumu. “*Nohudu gönende ekmek eyidir*”.
- göş-:** Göçmek.
- götün götün git-:** Geri geri gitmek.
- göv:** Gök. Bir dua içerisinde şu şekilde kullanılır: “*Gövden yağsın da yerden toplayasınız.*”
- gözer:** Bulgur elemek için ağaç ve hayvan bağırsağından yapılan gözenekleri kalbura göre küçük olan elek.
- ğulak:** Kulağa benzeyen bir mantar çeşidi.
- *ğulak menteği:** Kulak ile göz arasındaki bölgeye verilen ad.
- ğunna-:** Eşeğin yavrulaması anlamında kullanılır. Sevilmeyen bayanların hamilelik durumlarında da hakaret etmek için *ğunnacı* biçimi kullanılır.
- ğurdan-:** Herhangi bir şeyle ilgilenmek, elleşmek, meşgul olmak.
- ğurk bas-:** Tavuğun civciv çıkarması için döllenen yumurta üstüne yatması.
- *ğurtlan-:** Şüphelenmek.
- *ğüsürene:** (Ar.+ Far. gusul-hâne) Banyo yapılan yer.
- ğuyula-:** Gömmek.
- ğuz:** Coğrafi alanın güneş görmeyen kuzey bölgelerine verilen ad.
- ğuzula-:** Küçükbaş hayvanların yavrulaması.
- ğuzlacı:** Küçükbaş hayvanların hamile olma durumu, gebe.
- ğuzluk:** Koyun ve davaların konulduğu, kenarları çalılarla çevrili üstü açık yer.
- ğuzu göbeği:** Bir mantar çeşidi.
- ğüp:** İçerisine pekmez, sirke gibi şeylerin konulduğu topraktan yapılmış büyük testi.
- ğücün:** Zor, son anda, yapılan iş. “*Ğücün vardım, gücün bitirirsin*”.
- ğüççük:** Küçük.
- ğünaf:** Günah.
- ğünebakan:** Ayçiçeği.
- ğünnet-:** Güneşlendirmek.
- ğüy-:** Beklemek.
- haba:** (T. aba) Ceket, gocuk gibi giyeceklere verilen genel ad.
- haçan:** Ne vakit.
- halbıysa:** Halbuki.
- hangıra:** Neresi.
- hangırda:** Nerede.
- hapaz:** Tokat.
- haranı:** Pekmez ya da buğday kaynatmak için kullanılan büyük kazan.
- harar:** Saman koymak veya taşımak için keçi kılından yapılan çuval
- hatma:** Fatma.
- hende:** Yanındaki, yakınındaki, elindeki gibi anlamlarda kullanılır.
- havlu:** Evin önündeki alana verilen ad.

hayva: Ayva.

***hayvan:** At.

hayvah: Eyvah.

***hayli:** (Far. heyli) Çok, fazla, bir hayli.

haym: İş yapmayan, çalışmayıp boş gezen kimse.

helke: Kova.

herkiş: Herkes.

heye: Evet.

hımbıl: Uyuşuk.

hınzır: Domuz.

***hırkılda-:** Ölmek.

***hilelen-:** Şüphelenmek.

hindi: Şimdi.

hobuç et-: Sırta almak, arkada taşımak.

honu: Onu.

hora: Şura.

horanta: (Far. horden yemek fiilinden) Bir evde yaşayanların, yemek yiyenlerin tümüne verilen ad.

horaz: Horoz.

hoiraz: Poyraz.

hôle: Şöyle.

höykün-: Taklit etmek.

hunu: Şunu.

hura: Şura.

hurda: Şurda.

ııcık: Azıcık.

ıldız: Yıldız.

ıldırım: Yıldırım.

ıramazan: Ramazan.

***ırasataş:** Rastlama. Genel olarak bir beddua biçiminde kullanılırsa ‘gel-’ fiiliyle birlikte kullanılır. *ırasataş gelmeyesice* “*İşi rast gitmeyesice*” anlamında kullanılır.

ırbık: (Ar. ıbrık) İçine su konulan kulplu su kabı.

ırıza: Rıza.

ısıcak: Sıcak.

ısıtma: Sıtma hastalığı.

ıstar: Çul, heybe, harar, un çuvalı, kilim dokumak için kurulan özel bir mekanizma, tezgah.

ıhi: İşte.

ılan: Yılan.

ılaf: Laf, söz. “*Ne ilaf diğlen enderde*”.

ılēn: Leğen.

ılen-: Beddua etmek.

ılenç: Beddua.

***iliç:** Ilık, kaynar biçimde olmayan.

iliman: Limon.

iman: Vücudun göğüs kısmına verilen ad. Kadınların memesi için de söylenilir. *“İmanımdan süt gelmiyor”*; *“İman yalağı”*.

inē çek-: İneği çiftleştirmek.

inne: İğne.

iskeliç: Ekilen sebzelerin diplerini toprakla doldurmak için kullanılan bir tarafı düz, diğer tarafı çatal biçiminde olan çapa.

isteyici: Dilenci.

işam: Çam ağacı.

iş-: İçmek.

işki: İçki.

işlik: Elbisenin içerisine giyilen içlik.

***işme:** Bir takım hastalıkların giderilmesinde faydalı olan kaynak sularının bulunduğu yere verilen ad.

itē: Un elenirken ve hamur yapılırken yere serilen bez.

izirap: Utanmak. Genel olarak *“izirabına gêt-”* biçiminde kullanılır.

kefşet-: Keşfetmek.

kekre: Ekşi.

kel: Kötü, iyi olmayan. Hal ve hareketleri doğru olmayan kimselere söylenir.

keleş: Güzel. Bayanlar için kullanılır.

kelik: Çocuklara yaz aylarında giydirilen üzeri açık ayakkabı.

kendir: Kuyulardan su çıkarmak için ya da buna benzer işlerde kullanılan kalınca ip.

kert-: Herhangi bir alet yardımıyla herhangi bir şeyi hafifçe çizmek, işaret koymak.

kertik: İşaret konulmuş.

kese: Kısa yol.

keş: Yağsız peynir, çökelek.

kestel: Davar kılından yapılmış ip.

kevki: Su kabağının kurutulmuş biçiminin bir tarafından açılarak, maşraba gibi kullanılan biçimi.

keyik: Geyik.

keyri: Sonra *“Ondan keyri”*.

ķırı: Eşğin yavrusuna verilen ad.

ķısır: Henüz yavru yapmamış keçiye verilen ad.

***kile:** Dört tenekelik buğday. Bir kile buğday, Altmış dört kilodur.

***killik:** Gömlek.

kipri: Kirpi.

kirmen: Koyun yününün ya da davar kılının ip haline getirilmesi için kullanılan ağaçtan yapılmış eğirme aracı.

***kise:** Kilise.

kitle-: Kilitlemek.

kiyter-: Üşüme.

kölge: Gölge.

kôs: Göğüs.

***köstekle-:** Hayvanın ön ayağı ile arka ayağını birlikte bağlamak.

küncü: Susam.

künde: Hergün.

kürü-: Bir yerdeki şeyi kürek vb. şeyle atmak.

laylon: Naylon.

mahana: (Far. bahâne) Bahane.

makarinne: Makarna.

mal: Sığır cinsinden büyükbaş hayvanlara verilen ad.

mazaç: Çam türü ağaçların kozalaklarına verilen ad.

meccene: (Ar. meccâne) Boşubuşuna.

***mecerefe:** Ağzı çapanın iki katı büyüklüğünde olan tarım aleti.

mefat: Vefat.

***mejmur:** Mecbur.

***mejmuriyet:** Mecburiyet. *“Benim saña ne mejmuriyetim var”*.

meymenetsiz: Uğursuz, hayırsız.

mejez: Yaşlı, bunak, ihtiyar.

mezellik: Mezarlık.

mıdık: Uç.

***mıntı:** Sapı olmayan, sadece demir kısmı olan pıçak.

mitil at-: Birisinin evine girip çıkmamak üzere yerleşmek.

motur: Motor.

mudara: İşi düşme. *“Hiç kimseye mudaram yok”*.

naylon: Romörk.

neci: Ne.

oklâ: Oklava.

obruk: Peynir, tereyağ gibi bazı yiyecekleri yaz aylarında muhafaza etmek için yaylalardaki ulaşılması kolay olmayan, güneş görmeyen taş oyuk, yarık.

ossat: O saat, o vakit, tam o vakit.

ov-: Masaj yapmak.

ovcala-: Karıştırmak, sıkıştırmak.

ödü sıt-: Korkmak.

***öğrü:** Herhangi bir şeyin arta kalan kısmı, devamı.

ölçestir-: Ocağın içerisinde yanan ateşin odunlarını birbirleriyle temas edecek biçimde düzenlemek.

öndüç: Ödünç.

ören: Yıkılmış virane olmuş yer.

örüstü: Ayakta durma hali.

örzle-: Özlemek.

ötürük: İshal olma durumu.

panbık: Pamuk.

pardı: Eski köy evlerini yaparken evin üst kısmının örtülmesi esnasında, kalın tomrukların üzerine balta yardımıyla ince ve uzunlamasına bölünüp yerleştirilen ağaç parçaları.

pek: Sert.

pekeş-: Sağlamlaşmak, derinleşmek. “*Uykusu pekeşsin*”.

pelit: Meşe ağacı.

peşgir: (Far. pîş-kîr) Havlu.

pılı pırtı: Giyisi ya da ev eşyalarının hepsine birlikte verilen ad, ikileme.

pıs-: Korkmak, sinmek.

pontul: Pantolon.

pür: Çam ağaçlarının yapraklarına verilen ad.

püse: Reçineli çam ve katran gibi ağaçların özel bir biçimde reçinelerin çıkarılması ile elde edilen sıvı. Halk hekimliğinde, özellikle vücudun değişik bölgelerindeki yarıkların tedavi edilmesinde kullanılır.

sağan: Bakır ya da aliminyumdan yapılmış tabak.

sağar: Herhalde anlamında bir kelime.

sap-: Uğramak.

sarğın göster-: yakınlık göstermek, yakın durmak.

savak: Suyun havuzdan çıktıktan sonra ana kanaldan daha küçük kanallara ayrılma noktasına verilen ad.

savriç: Küçükbaş hayvanların çiftleşmeyi istemesi durumuna verilen ad.

say: İnce ve yassı taş.

sekleme: Un üğütmek için hazırlanan ve bir eşiğin götürebileceği kadar olan unluk buğday.

seki: Tarla.

senit: Yufka ekmek açmak için kullanılan ve ağaçtan yapılmış tahta.

seslen-: Çağırarak.

sēt-: Seyitmek, koşmak.

sıdır-: Katı yağ gibi bazı yiyeceklerin ısıtarak, sıvı hale getirme işi.

sıkmaç: Taze yapılmış bazlamaların içerisine peynir vb. şeylerin konulup sıkılması ile yapılan yiyecek.

sırt: Elbise.

***sırtla-:** Elbise giydirmek.

sıyır-: Zeytin toplamak için kullanılan bir kelimedir.

siğ-: Saklanmak.

siğmencik oyunu: Saklambaç oyunu.

sicim: İp.

siğurdu: Mezar kurdu (Çıkarıcı ve sevilmeyen insanlar için kullanılan bir sıfat).

sitil: (Far.) Küçük metalden yapılmış kova.

solgu: Yarma yapmak için taştan yapılmış bir çukur içerisinde buğdayı dövmek için kullanılan ağaçtan yapılmış bir metre uzunluğunda otuz cm çapında tahtadan çekiç.

söbü: Yumurtaya benzer biçim.

sömek: Havuz suyunun boşalmaması için havuzun suyunun boşalacağı yeri kapatan ağaç parçası. Aynı zamanda mısırın ucundaki püsküllere de mısır sömeği denir.

su dök-: Küçük tuvaletini yapmak, işemek.

süzek: Bezden yapılmış süt vb. şeylerin süzülmesi için kullanılan malzeme.

süygün: Ağaçların etrafından özellikle de kök kısımlarından çıkan küçük dalcık.

şapık: Çabuk.

şıhrana: (Far. sıra-hane) Pekmez yapmak için bağdan toplanan üzümlerin çiğnenerek suyunun çıkarılıp, büyük özel kazanlarla pekmezin pişirildiği yer.

şaş-: Çaresiz kalmak.

***şibbede:** Hemen, anında, o esnada.

şimşek: Tereyağ elde etmek için tuluğun içerisine konulan yoğurdu dövmek için meşe ağacından yapılan delikli dövgeç.

şiş: Ekmek pişirmek için kullanılan metal ya da ağaç, evriağaç.

***şişden:** Şımarık.

şipirdek: Ayağa giyilen terlik.

***şivtle-:** Birinin kötü bir iş yapması için teşvik etmek.

***tahtalık:** Ağaç malzemedden yapılan balkon.

tanı-: Bakmak. “*Tanı bakalım gelir mi?*”

tekne: Küçük ya da büyükbaş hayvanların su veya yem yedikleri ağaçtan yapılmış tek parça halindeki malzeme.

telis: Çuval.

tene: Buğday.

ters: Küçük ya da büyük baş hayvanların atıklarına verilen ad, gübre.

tevek: Asma yaprağı.

***teyen-:** Bir yere yaslanmak.

tezek: Arazinin sürülmesi sonrasında ortaya çıkan, büyükçe sertleşmiş toprak parçası.

timin: Buğday ölçmek için kullanılan ağaç ya da metalden yapılmış ölçek.

tirik: Sincap.

tiskin-: Tiksinmek.

***tokya:** Terlik.

toru: Ağaçların bir ya da iki yaşındaki durumuna verilen ad (Genel olarak çam, ardıç, katran gibi ağaçlar için kullanılır).

tosla-: Çarpmak.

tömeken: Semiz otu. Muhtemeldir ki, kelime ‘*tohum eken*’ biçiminin bozulmuş şeklidir. Tabiatıta kendi kendisine çokça çıktığı için bu ad verilmiş olmalı.

***töstü:** Köstebek.

tuluğ: İçerisine yoğurt konularak yağ elde etmeye yarayan, küçükbaş hayvanın derisinin yüzülerek kurutulmasından sonra kullanılan tulum şeklinde malzeme.

***uçu:** Neden, den dolayı gibi anlamlarda kullanılır. “*Yumurtenin uçu ğarayı hapisetdiğ*”.

ufra: Yufka ekmek açılırken, hamurun tahtaya yapışmaması için kullanılan un.

uruf: Ruh.

uşkur: Uçkur.

uyku semesi: Uykululuk hali.

ülübü: Börülce.

ülbük: Çaydanlık ve benzeri türü mutfak gereçlerinin içerisindeki sıvının döküldüğü yer.

ütme: Bazı yiyeceklerin daha yeşil iken ateş üzerinde yakmadan pişirilmesi. “*Nohut ütmesi*,”

buğday ütmesi”.

ürü-: Havlamak.

üzerili: Hamile bayanlar için kullanılan bir kelime.

vede: (Ar. Vâde) Vade, zaman.

yaba: Saman katmak, ya da eskiden buğday ile sapını birbirinden rüzgar yardımıyla ayırmak için ağaçtan yapılan taraklı tarım aleti.

yağır: Hayvanın sırtının yaralı olması durumu.

yağlık: Mendil.

yahni: Soğan çorbası.

yamaç: Karşı.

yanfiri: Eğri, düz olmama durumu. *“Yanfiri yanfiri gitmek”.*

yaşış: Süs, halı, kilim gibi dokumaların üzerine yapılan işleme.

***yavız**: Kötü.

yazma: Renkli baş örtüsü.

yeğni: Hafif.

yemiş: İncir.

yeniş-: Güreşmek.

yetir-: Ulaştırmak.

yeygile-: Yemlemek.

yıl-: Usanmak.

yılla-: Bir yılı bir yerde geçirmek.

yaz-: Sermek, açmak.

yazmış: Henüz yavru yapmamış körpe keçi.

yel: Rüzgar.

yolu dut-: Yola gitmek.

yört çal-: Yoğurt yapmak.

yorak: Deri.

yoy-: Bir şeyi kullanılamaz hale getirmek.

yönet: Doğru, düzgün *“Ayağkabını yönet gey”.*

***yönet-**: Bir işin doğrusunu yapmak, doğru yapmak, doğrulamak.

yuka: İnce, zayıf, hassas yerler için kullanılır. *“İnsanın yuka yerine vurma”.*

yumru: Yuvarlak.

yunağ daşı: Üzerinde çamaşır yıkanan büyük düz taş.

yurdula-: İğne gibi metallerin içerisinden iplik geçirmek.

yuva-: Üzeri toprakla örtülü evlerin üzerindeki toprağın su geçirmemesi için samanla sıkıştırılması.

***yuvadibi**: Evin en küçük erkek çocuğuna verilen ad.

yuvalan-: Yerleşmek.

yuvak: Yuvama işini yapan kenarlarında iki deliği olan yuvarlak taş.

yüğü-: Küçükbaş hayvanların çiftleştirilmesine verilen ad.

yükl-: Herhangi bir konuda birine baskı yapmak.

yüklü: Hamile bayanlar için kullanılan bir kelime.

yümsek: Yüksek.

yüz: taraf, yön. “Öte yüze baksana”.

yüzü göyun: Yüz üstü. “Yüzü göyun düşdü”.

zalata: Salata.

zalatalık: Salatalık.

zalt: Devamlı, hep “zalt öyle der.”

zebze: Sebze.

zehre: Buğday.

zeroş: Sarhoş.

zert: Sert.

zeklen-: (Ar.+T. Zevklen-) Eğlenmek, dalga geçmek.

zoğurdan-: Homurdanmak.

zollu: Semiz, besili. Hayvanlar için kullanılır.

zom: Balyoz.

zopa: Deynek, sopa.

zopa: Soba.

***zopuk:** Sopa, deynek

SONUÇ

Arıkuyusu (Kuşak) Köyü ve çevresinde konuşulan ve yapılan derlemenin neticesinde tespit edilen özellikler şunlardır:

Yaptığımız derleme sonucunda beş yüz civarında yerel kelime derlenmiştir. Bu kelimelerden *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*’nde yer almayan altmış civarında kelime tespit edilmiştir.

Bölgede konuşulan ağzın ünlüleri, Türkçenin sekiz ana ünlüsü ve bunların uzun ünlülü biçimlerinden oluşmaktadır. Bu uzun ünlüler genel olarak -başka dillerden geçen kelimeler hariç- ünsüz düşmesi ve hece kaynaşmasından dolayı ortaya çıkan ünlülerdir. *ōlan* “oğlan”; *dēl* “değil”; *nāl* “nasıl”; *aşşā* “aşağıya”.

Kelime başında ünlü türemesi olayı, bütün Anadolu ağızlarında olduğu gibi Arıkuyusu (Kuşak) ağzında da özellikle *r-* ve *l-* sesi ile başlayan kelimelerde görülmektedir. *ırıza* “Rıza”; *ıramazan* “Ramazan”; *urum* “Rum”; *uruf* “ruh”; *ilēn* “leğen”; *irezil* “rezil”...

Bölgede konuşulan ağızda yazı dilindeki ünsüzlerin yanında şu ünsüzler kullanılmaktadır. *η;* *h;* *ğ;* *ğadın* “kadın”; *ırbık* “ibrik”; *doğuz* “domuz”

Bölge ağzı, ünsüz değişimleri bakımından Batı Anadolu Ağızlarından pek fazla bir değişiklik göstermez. Ağzıda görülen ünsüz değişimleri şunlardır:

k->ğ- ötümlüleşmesi, kelime başında yaygın olarak görülen ses hadiselerindendir. *ğız* “kız”; *ğırkbeş* “kırkbeş”; *ğor* “kor”; *ğurmuş* “kurmuş” *ğadın* “kadın”...

k->g- değişmesi, kelime başında görülen bir ses değişmesidir. Birkaç kelimeye görülmektedir. *ğışı* “kişi”; *ğöprü* “köprü”; *ğendi* “kendi”...

g->k- ötümsüzleşmesi yaygın olmamakla birlikte birkaç kelimeye görülmektedir. *kölge* “gölge”; *keyik* “geyik”; *kôsüm* “göğsüm”...

Yer değiştirme hadisesi genel olarak *-r-* ve *-l-* seslerinde görülmekle birlikte bunun dışında bir iki seste daha görülmektedir. *çömlək* “çömlek”; *çıplak* “çıplak”; *kirpi* “kirpi”; *derviş* “derviş”; *keşfet-* “keşfet-”; *ırbık* “ibrik”...

-s->-ş değişmesini kelime sonunda bir örnekte görüyoruz. *herkiş* “herkes”.

t->d- değişmesi bölgemiz ağzında da görülmektedir. *daş* “taş” *davşan* “tavşan”; *dikli* “tilki”; *datlı* “tatlı”; *dezze* “teyze”...

s->z- değişmesi, kelime başında yaygın görülen bir değişmedir. Aslında sedalılışma hadisesidir. Şu kelimelerde görülmektedir: *zopa* “soba”; *zopa* “sopa, deynek”; *zert* “sert”; *zalt* “salt, devamlı”; *zeroş* “sarhoş”; *zalatalık* “salatalık”.

ş->h- yutaksılışması, kelime başında görülen en belirgin ses hadiselerindendir. *hôle* “şöyle”; *hindi* “şimdi”; *hu* “şu”; *huna* “şuna”; *hora* “şura”; *horda* “şurada”; *hunnar* “şunlar”...

ķ->h- değişmesi bir iki kelimedede görülmektedir. *hani* “hani”; *hangı* “hangi”, *hangırda* “nerede”.

-ç->-ş- değişmesi genel olarak hece ve kelime sonlarında görülmekle birlikte kelime başında da bir iki kelimedede görülmektedir.(Bu ses değişmesi, Türkçenin tarihî metinlerinde de sıkça görülen bir ses değişmesidir.) *geş-* “geçmek”; *iş-* “içmek”; *göş-* “göçmek”; *şapık* “çabuk”; *āş* “ağaç”; *işki* “içki”.

v- >m- değişmesi, kelime başında Türkçe olmayan *mefadetmek* “vefat etmek” kelimesinde görülmektedir.

-b->-m- değişmesi, kelime içerisinde Türkçe olmayan *mejmur*, *mejmuriyet* kelimelerinde görülmektedir.

p->b- değişmesi, bir iki kelimedede görülmektedir. *bişir-* “pişirmek”; *bunar* “pınar”.

-ğ->-y- değişmesi, kelime içinde *çiyin* “çiğın” kelimesinde görülen bir ses değişmesidir.

-g->-v- değişmesi, kelimde sonunda sadece *göv* “gök” kelimesinde görülen bir ses değişmesidir.

Ünsüz türemesi, kelime başında *h-* türemesiyle bir iki kelimedede görülmektedir. *heyvah* “eyvah”; *havva* “ayva”.

Ünsüz ikizleşmesi bir iki kelimedede görülmektedir. *gaşşık* “kaşık”, *gücük* “küçük”; *dezze* “teyze”.

Ünsüz düşmesi, bölge ağzında kelime başı *y-* seslerinin düşmesiyle görülmektedir. *ıldırım* “yıldırım”; *ıldız* “yıldız”; *ilan* “yılan”.

-rI->-ll- gerileyici benzeşmesi batı grubu ağızlarında sıkça görülen bir benzeşme olup bizim metnimizde de görülmektedir. *varılar* “varırlar”; *gedeller*, *çırillar* “çağırırılar”; *dôşüller* “dövüşürler”; *alılar* “alırılar”; *galdırılar* “kaldırırılar”...

-nl->-nn- ilerleyici benzeşmesi bir iki kelimedede görülmektedir. *bunnar* “bunlar”, *onnar* “onlar”.

Bölge ağzında şekil bilgisi açısından dikakat çeken şu özellikler göze çarpmaktadır:

Şimdiki zaman ekinin *-yorur/-yuru* biçiminde kullanıldığı görülmektedir.

“*Bi gün bakmış_ımış bi melun tabıru gâliyorur*”.

Gelecek zaman eki, kaynaşmaya uğramış biçimi olan *-cân;-cēn* şeklinde kullanılmaktadır. *Getcēn, gurtarcēn...*

Evet cevap edatı olarak *heye* kelimesi kullanılmaktadır. Yine ağızda görülen dikkat çekici işaretiler sıfatlarından birisi de *ende*’dir. Ağızda yaygın bir kullanıma sahiptir. “*endēni hangıra götürün*”.

Bugün Türkiye Türkçesinde *şimdi*, *şu*, *şura*, *şunlar* gibi kullanılan kelimelerin bölge ağzında *hindi* “şimdi”; *hu* “şu”; *huna* “şuna”; *hora* “şura”; *horda* “şurada”; *hunnar* “şunlar”... biçiminde kullanılması da dikkat çekicidir.

Makalemizde bir köy ağzını yaptığımız derlemeye göre anlatmaya çalıştık. Şüphesiz ki, geniş çaplı bir derleme çalışmasıyla daha ayrıntılı ağız özelliklerinin tespit edilmesi mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. A. (1945). *Gaziantep Ağzı*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bican, E. A. (1983). *Kars İli Ağızları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Boz, E. (2006). *Afyon Merkez Ağzı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Buran, A. (1996). *Anadolu Ağızlarında İsim Hal Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buluç, S. (1942). *Anadolu Ağızları Bibliyografyası*. İstanbul: Türkiyat Mecmuası.
- Caferoğlu, A. (1995). *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demir N. (2001). *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülseren, C. (2000). *Malatya İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz Z. (1994). *Güneybatı Anadolu Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz Z. (1984). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarama Sözlüğü* (1995). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (1993). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.